

Merimiesten puoliset toimijoina

Pirita Frigren: Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikko-kaupungissa. Jyväskylä Studies in Humanities, Jyväskylän yliopisto 2016. 392 s. ISBN 978-951-39-6510-5.

Pirita Frigren tutkii merenkulun historiaa merimiesten vaimojen näkökulmasta purjemerenkulun murroskaudella 1800-luvulla, varhaismoderniin ja modernin ajan taitteessa. Periaatteessa tutkimuksessa ollaan tukevasti maan pinnalla. Merenkulkuun liittyviä asioita katsotaan pääosin mantereelta ja naisten eikä niinkään merimiesten näkökulmasta, mutta Frigren rakentaa kuitenkin monin tavoin yhteyttä kuivan maan ja meren välille. Frigren lähtee haastamaan aikaisempaa kuvaa yksinäisestä surullisesta rannalla seisojasta, joka jäi kaipaamaan miestään ja jonka päätehtävänä oli odottaa puolisonsa paluuta. Hän ryhtyy seuraamaan merimiesten puolisoita rantaviivasta kohti kotia ja tarkastelemaan sitä, miten he elämänsä ja arkensa järjestivät miestensä poissaolon aikana.

Tutkimuksen kohteena ovat rannalle jääneet naiset, mutta se paljastaa uusia ulottuvuuksia myös heidän puolisoistaan. Tulokset haastavat myös perinteistä merihistoriaa uusien kysymysten äärelle: mitä se, mitä nyt tiedetään merimiesten puolisoista ja perheistä, merkitsi merimiesten elämässä tilanteessa, jossa osa alusten työvoimasta oli aviossa ja osa oli poikamiehiä. Frigrenin tutkimus sisältää jo osittaisia vastauksia tähänkin kysymykseen, vaikka se ei olekaan sen varsinainen kohde. Esimerkiksi merimiesten purjemerenkulun loppuvaiheessa yleistyneitä karkaamisia on aikaisemmin tarkasteltu vain vähän siltä kannalta, että puolison karkaaminen tai lopullinen katoaminen merkitsivät perheelle lähes aina sosiaalista ja taloudellista katastrofia. Perheiden toimeentulon yksi pilari murtui, kun miehen palkkatulo jäi saamatta, ja karkaamiset johtivat useissa tapauksissa myös avioeroihin. Kaiken kaikkiaan Frigrenin väitöskirja on merkittävä pioneerityö: ensimmäinen Suomessa tehty laaja tutkimus merimiesten puolisoista ja perheistä.

Frigrenin työ sijoittuu useiden tutkimussuuntien risteyskohtaan: tutkijan on hallittava laaja tutkimuskirjallisuus pystyäkseen hyödyntämään näitä kaikkia. Merihistorian lisäksi tutkimus on ainakin nais-, perhe- ja kaupunkihistoriaa sekä työn historiaa, mutta nämä eivät muodosta sen sisällä erillisiä lohkoja, vaan palvelevat

kokonaisuutta. Jatkuva asiantunteva keskustelu aikaisemman tutkimuksen kanssa tuottaa tutkimukseen sellaisen yleisen kerroksen, jonka avulla tekijä pystyy nousemaan massiivisen empiirisen aineistonsa yläpuolelle. Näistä tutkimussuunnista paljastuu uusia seikkoja, kun niitä tarkastellaan poikkeuksellisen kohderyhmän kautta ja ne asetetaan suhteeseen toistensa kanssa. Kaupunkiyhteisö avautuu kiinnostavalla tavalla ja esimoderni työ saa uusia määreitä, kun asiaa katsotaan merimiesten puolisoitten toimeentuloehtojen ja -strategioiden kautta.

Merkittävää Frigrenin työssä on se, että se ponnistaa perinteisestä sosiaalishistoriasta ja tukeutuu pitkälti sen lähtökohtiin, mutta ottaa samalla etäisyyttä siihen. Perinteiseen lähtökohtaan Frigren tukeutuu, kun hän ilmoittaa tutkimuksensa tarkoituksiksi tarkastella ”merimiesten vaimojen elämää” ja heidän ”taloudellista ja sosiaalista asemaa 1800-luvun alkupuolen ja puolivälin kaupunkiyhteisössä”. Hän ei kuitenkaan rajoitu tähän, vaan ryhtyy tarkastelemaan näitä teemoja toimijuuden näkökulmasta. Toimijuuden hän määrittelee patriarkaalisen järjestelmän puitteissa ”tietoiseksi toiminnaksi (vrt. käyttäytyminen) sekä kyvyksi tai kapasiteetiksi toimia”. Ote on dynaaminen, rajoja rikkova ja merkityksiä etsivä.

Frigrenin tutkimuksen aineistopohja koostuu monista erilaisista lähderyhmistä, joille on yhteistä se, että ne ovat muiden kuin kohteena olevien naisten itsensä tuottamia. Hänen keskeisenä tutkimusjoukkonaan on 550 Porissa 1800-luvulla elänyttä merimiehen vaimoa ja leskeä, joista hän on laatinut useista eri lähderyhmistä kollektiiviografisen tietokannan. Tutkimus menettää tosin paljon siinä, että tietokantaa ei pystytä – siihen liittyvien puutteiden vuoksi – käyttämään riittävästi hyväksi kvantitatiivisesti. Se olisi tarjonnut edellytyksiä tarkentaa kuvaa merimiesten puolisoitten keskinäisistä sosiaalisista suhteista ja heidän elämänpiristään osana kaupunkiyhteisöä. Tietokanta muodostaa kuitenkin tutkimuksen keskeisen kivijalan. Siitä on ollut apua muun muassa runsaiden tapausesimerkkien valinnassa ja niiden analyttisessä tarkastelussa suhteessa koko aineistoon. Toisaalta muutamien tapausesimerkkien karsinta tai esitystavan tiivistäminen eivät olisi mitenkään heikentäneet vahvaan argumentaatioon perustuvaa työtä.

Frigren osoittaa hallitsevansa erinomaisesti niin väestötietoa-aineistot kuin paikalliset asiakirjalähteet, jotka koostuvat sekä maallisten että kirkollisten instituutioiden materiaaleista. Olennaista on tekijän kyky yhdistellä luovasti erilaisia lähderyhmiä ja verrata eri instituutioiden suhdetta toisiinsa. Frigren tekee erittäin tarkkaa

lähdeanalyysiä, johon sisältyy koko ajan oivaltavaa tulokintaa, ja johtopäätöksensä hän pohjaa säännönmukaisesti monipuoliseen ja vakuuttavaan empiiriseen aineistoon. Tämä on tutkimuksen ehdoton ansio. Vaikka tutkimuksen keskeinen aineisto on Porista, Frigrenin työ on samalla kiinnostavasti ”monipaikallinen”; hän tarkastelee erikseen määritellyin osin muitakin länsirannikon satamakaupunkeja ja vertailee niitä keskenään. Kansainvälisen merihistoriallisen tutkimuskirjallisuuden avulla tutkimukseen tulee myös vahva globaali ulottuvuus: Frigren sijoittaa suomalaiset länsirannikon satamakaupungit laajempaan merelliseen kontekstiin.

Kaiken kaikkiaan Frigren saa sosiaalishistoriallisen otteensa avulla uusia merkittäviä tutkimustuloksia, joilla on myös huomattavaa kansainvälistä relevanssia. Keskeisin tulos on se, että ”rannalla odottajat” osoittautuivat aktiiviseksi ja heterogeeniseksi joukoksi kaupunkilaisnaisia, jotka eivät pelkästään odottaneet miestensä palaamista vaan toimivat monipuolisesti ja erilaisia keinoja yhdistellen oman ja perheensä toimeentulon järjestämiseksi. Frigren kiteyttää, että merimiesten vaimojen toimeentulostrategiat kattoivat elämän koko kirjon ja ulottuivat näin sekä perhe- että yhteisöelämään.

Jatkuvan muutoksen kourissa ollut avioliitto ja perhe eivät voineet toimia merimiesten puolisoiden ainoana aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin perustana, vaan he tarvitsivat huomattavasti laajempaa yhteisöllistä turvaverkkoa. Merimiesten vaimojen asemaan vaikuttivat Frigrenin mukaan positiivisesti mahdollisuudet toimia vuorovaikutuksessa eri instituutioiden kanssa, vedota olemassa olevaan lainsäädäntöön, vakiintunut perheitä suosiva meripalkkojen maksukäytäntö (ns. vetosetelit) ja mahdollisuudet nojata kaupunkiyhteisössä esimerkiksi naapuruston tarjoamiin turvaverkkoihin.

Erityisen kiinnostava tulos on se, että Frigren osoittaa merimiesten vaimojen työn kytkeytyneen monin tavoin merenkulkuun: he olivat omalla työllään merenkulun edellytyksiä ylläpitävä ja tuottava resurssi. Frigren todistaa naisten työnteon merkityksen jokapäiväisen toimeentulon kannalta, mutta samalla paljastuu sen tärkeä sosiaalinen ulottuvuus: ”työ oli se aktiviteetti, jolla yksilöt liittyivät yhteisön osaksi”. Esimodernin työn luonteesta Frigren saa tärkeitä tutkimustuloksia. Hän osoittaa, että ”työ ei ollut yksinomaan työssä käymistä, vaan työkykyisenä ja työhön käytettävissä olemista, sukupuolesta riippumatta”; tämä tarkoitti myös kotona tehtävää työtä. Merimiesvaimojen keinovalikoima oli hyvin laaja, ja pieni osa heistä turvautui jopa rikollisiin toimeentulon hankkimiskeinoihin.

KARI TERÄS, FT, PROFESSORI
TAMPEREEN YLIOPISTO